

Flottning & Fiske i Ammerån

Uppsats Skogshistoria B 5p.
Fredrik Sahlin skogsvetarkurs 98/02
Handledare: Lars Östlund

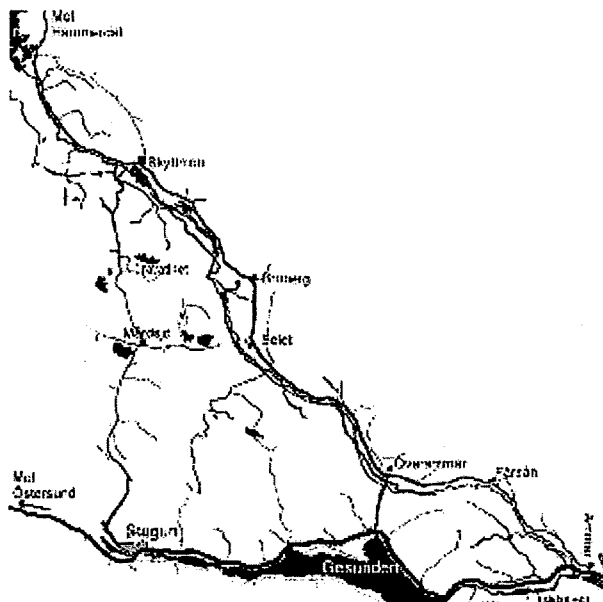
Flottning & Fiske i Ammerån

"Kabbarna läggs i strömmen, släppas med floden neder, hwarest åtskilliga karlar skola wara tillstädes med båtar, at skiuta dem från landet, lossa dem i forsarna etc. hwilket är ett nog hazardeligt arbete" (Hellstrand 1988)

Inledning

Ammerån är en mindre skogsälv belägen i östra Jämtland den är ett biflöde till Indalsälven som senare mynnar ut i Bottenviken. Ammerån ligger i ett kärnområde vad gäller skogsindustrins tidiga expansion under 1800- talet.

Tiden 1810-1910 karakteriserades av problemlösning och utvecklande av en infrastruktur och

en flottningsteknologi anpassad till lokala förhållanden. Tiden 1920 och fram till andra världskrigets början präglades flottningen av en expansion inom det befintliga flottledssystemet. Under efterkrigstiden inträffade det sista kapitlet i flottningens historia, nämligen en successiv avveckling (Östlund 2000).

Målet med denna uppsats är att ge en bild av flottningen under 1800- och 1900- talet och samtidigt visa vilka effekter flottningen kan ha haft på fisket.

Flottning under 1800- talet

Under början av 1800- talet startade den egentliga skogsexploateringen längs Ammerån. Wivstavarv AB började köpa skeppstimmer, bjälkar och sågtimmer från byarna längs ån. Redan under början av 1830- talet avverkades tusentals stockar i de nedre delarna av Ammerån. Senare tillkom även avverkningar längre upp längs ån bla. Solberg och Ede varför en organiserad flottning måste till. Det första arbetet inleddes för att förbättra ån som flottled. 1829 fick bönderna i Överammer ersättning av bolaget för att de uppförde en byggnad i Skattlandsforsen. Det framgår inte helt klart vad det rörde sig om för byggnation men

förmodligen var det en stenkista som uppfördes. 1832 planerade man också att bygga en stenkista i Höghällsforsen (Östlund 2000).

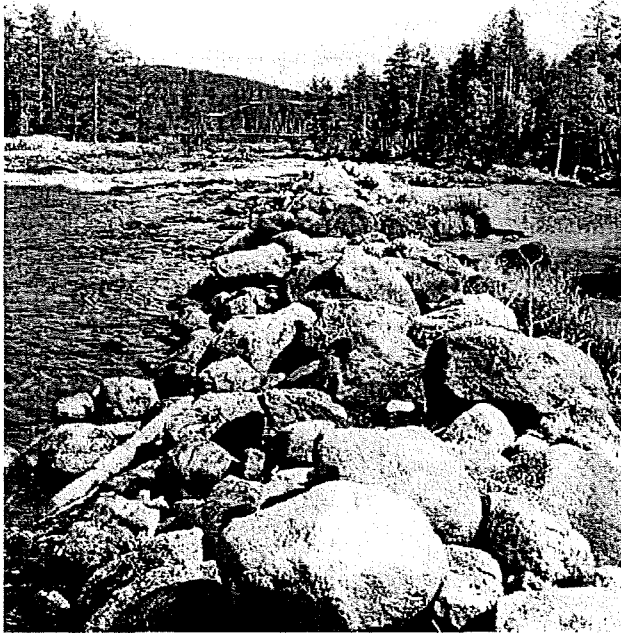

Bild 1. Bullerstenskista Prästströmmen

En bit in på 1830- talet byggdes en bom vid Borgåns utlopp i Ammerån och Borgån rensades för att man skulle kunna hugga timmer även längs detta vattendrag. Samma år byggdes även en stenbrygga vid holmarna i Överammer. Den senare bekostades helt av Wivstavarv AB. Annars var det vanligt att bönderna bidrog med arbete och bolaget med ersättning för halva arbetskostnaden. Så var tex fallet med stenbränning för att få bukt med de största stenarna i vattendraget. Stenbränning gick till på så sätt att man sen höst och tidig vinter staplar ved från torra tallar runt de stora stenarna och eldade så hårt som möjligt, därefter slog man på vatten och stenen sprack helt eller delvis och kunde därigenom bortforslas (Östlund 2000). De stenar som man ville få bort var de som orsakade brötar. Ett annat stort problem under flottningens första decennier var de stora mängderna kullfallna träd och annan bråte som försvårade flottningen. Dessa måste rensas bort för att inte orsaka brötar.

Det virke som bönderna huggit under vintern lades upp och inmättes vid vissa forsar tex vid Borgforsen nedströms Skyttmon. När inmätningen var klar inväntades vårfloden och sedan lossades bjälkarna och skeppsvirket först eftersom det var viktigt att dessa värdefulla sortiment kom före sågtimmeret till sågverket och även att man undvek sammanblandning av olika sorters stockar vid sågverket.

Flottgodsmängderna ökade dramatiskt under det sena 1800- talet både genom att mer virke avverkades längs ån men framförallt genom att Ammerån alltmer blev en genomfartsled för virke. Ett flottningsskipskompani bildades under 1850- talet då allt fler köpare av virke började intressera sig för skogen i detta område. Ända fram till slutet av 1800- talet var det fortfarande bara grovt sågtimmer samt en avtagande mängd mängd bjälkar och skeppsvirke som flottades. Den totala mängden sågtimmer var relativt konstant under slutet av 1800- talet och början av 1900- talet men stockarna blev successivt allt klenare (Östlund & Bergvall 1999).

Flottningen under 1900- talet

Vid sekelskiftet började man flotta massaved , ett sortiment som ökade kraftigt under 1900-talet när massafabrikerna börjar etableras vid kusten.

Under perioden 1920-1950 gjordes inga betydande investeringar i flottleden.

Flottningsvolymerna varierade mellan 1 miljon och tre miljoner bitar årligen. Under slutet av 1950- talet ökade investeringstakten betydligt och fortsatte vara hög ända till dess att flottningen lades ned 1969. Denna markanta ökning berodde till största del på att man vid denna tidpunkt fick tillgång till kraftfulla bandtraktorer som möjliggjorde arbeten man hittills inte kunnat utföra. Man kunde rensa ån från större stenar men även gräva ur grundare strömpartier. Det var en åtgärd för att hindra att virke fastnade på botten då vattennivån hastigt sjönk. Detta utfördes framförallt i åns nedre delar mellan Överammer och Ammer. Under flottningens sista år pågick även toppskjutning av sten för att undvika brödfästen.

1969 avslutades så en 150 årig flottningsepok i Ammerån. I samband med nedläggningen genomfördes en syn längs ån och man kom överens om vilka återställningsåtgärder som skulle genomföras. Under de följande två åren revs en stor del av flottningsanordningarna. 1972 rapporterade flottningsföreningen att åtgärderna var genomförda och att flottleden kunde avlysnas (Östlund & Bergvall 1999).

Flottledsrensning- en process som utvecklades i flera steg.

De första stora förändringarna av vattendragens miljö följde med avlägsnandet av döda träd som fanns i och längs vattendraget (Östlund & Bergvall 1999). Dessa träd hindrade virket och tog successivt bort och användes troligen till stenbränning. Allt eftersom den tekniska utvecklingen fortgick effektiviserades också flottledsrensningen. Man byggde stenkistor och ledarmar och så småningom de mer beständiga kilstensbryggorna (Näslund 2000).

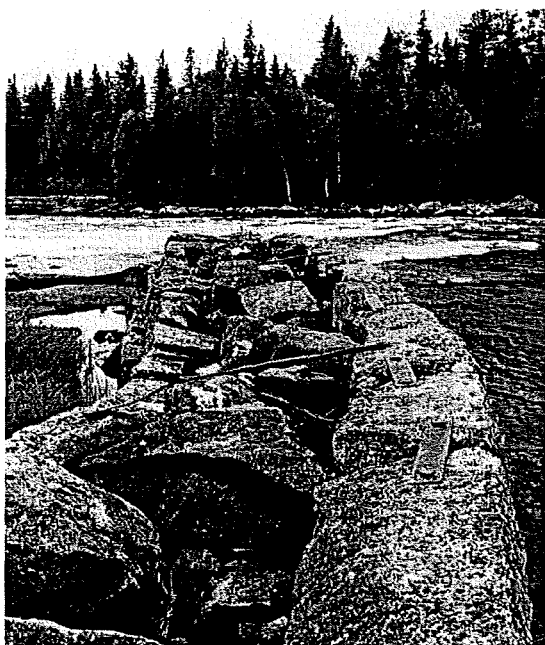

Bild 2. Kilstensbrygga Språnghällan.

Detta arbete underlättades betydligt då man fick tillgång till spel. Större stenblock kunde flyttas upp på land eller till en stenkista. Ett annat mycket viktigt tekniskt framsteg var utvecklingen av sprängmedel eftersom riktigt stora stenblock som man ej kunnat flytta med annan teknik kunde sprängas till mindre bitar och flyttas (Östlund & Bergvall 1999) . Ett

annat användningsområde för dynamit var att man kunde omforma mindre vattendrag med branta storblockiga fallsträckor till flottleder. När sedan schaktmaskiner blev allmänt tillgängliga kunde man på ett enkelt sätt schakta undan stora mängder grus och sten för att rensa fåran.

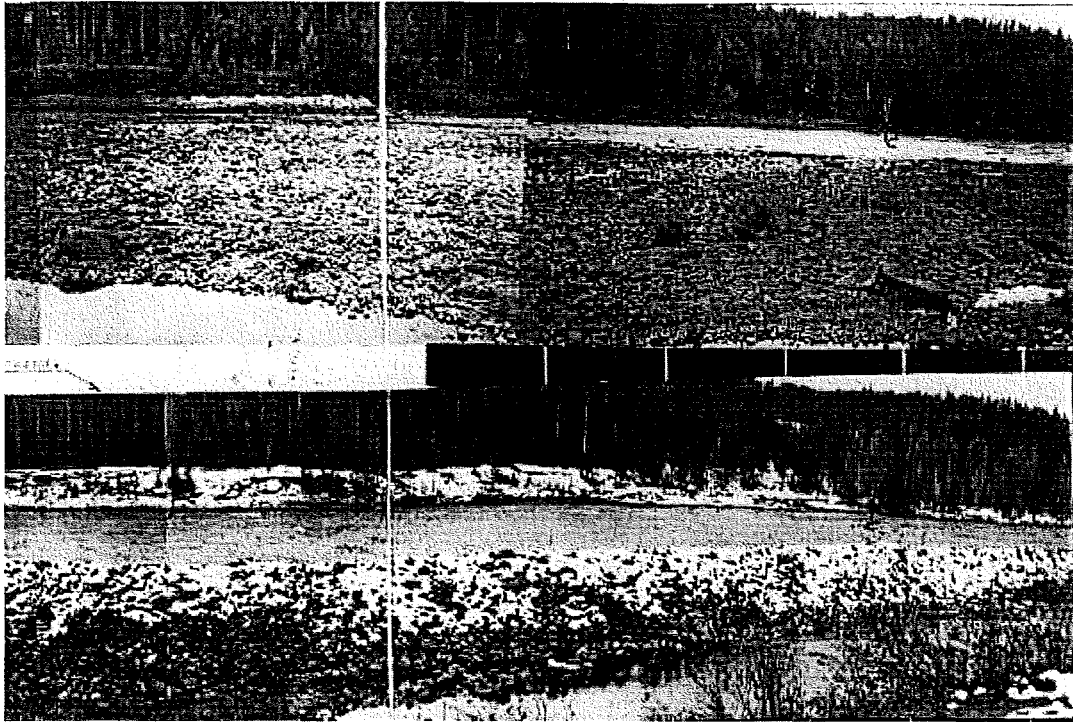

Bild 3. Schaktning i "Amrensgrundet", övre bild 22/9 och nedre bild 26/10 1955.

Sammantaget har omvandlingen till flottleder inneburit en mycket omfattande fysisk förändring av våra vattendrag.

Biologiska konsekvenser

De fysiska förändringarna i vattendragen har också medfört att konsekvenser för livet i vattnet, det akvatiska ekosystemet. En generell effekt av att vattendraget blivit mer ensartat är att antalet ekologiska nischer reducerats, och därmed även antalet arter av bottenlevande kryp. En mer ensidig miljö med ett bottensubstrat som är likformigt och med en jämn strömhastighet erbjuder därmed färre arter livsutrymme. Löv och växtdelar som tillförs vattendraget har en mycket stor betydelse som födoresurs för bottenjur. Den strandnära skogen inklusive lövsly röjdes hårt för att undvika att timret fastnade, detta innebar att födounderlaget och därigenom produktionen av bottenjuren minskat. Dessa utgör i sin tur föda för fiskar vilket troligen gjort att produktionen av fisk också minskat. Det är också troligt att förändringar i den fysiska miljön reducerat tätheterna. Framförallt öringen har höga krav på hur dess ståndplats skall se ut. Den skall erbjuda rätt djup, strömhastighet och bottensubstrat och ha ett bra gömställe på nära avstånd. Det mesta talar för att flottledsrensningen har minskat antalet lämpliga ståndplatser för öring markant. Harr har däremot inte samma krav som öring, den rör sig över större områden och drabbas inte lika hårt. Detta har lett till en tydlig förskjutning i proportionen mellan harr och öring. Det finns alltså mer harr i dagens vattendrag än öring som en följd av flottledsrensning.

De flottningsdammar som byggts har inneburit att man har skapat vandringshinder för fisk, då främst vid lekvandring men även vid vandring till födosök eller övervintring. Det är dessutom troligt att den vattenhushållning som blev möjlig med dessa dammar har haft en

negativ inverkan på den strömlevande fisken då vattendrag näst intill kunde torrläggas (Näslund 2000). Även om man kan konstatera att flottningen som helhet varit negativ för fisken så är den allmänna uppfattningen, såväl i Ammerån som i Norrland att fisket var bättre så länge flottningen pågick. Man bedömer alltså att fisket försämrats från och med nedläggningen. Detta kan kanske förklaras dels genom att nedläggningen sammanföll med intensifierat skogsbruk och ökat fisketryck. Dels kan det vara så att flottningen hade en del direkt positiva effekter på fisket. Vissa flottledskonstruktioner och det timmer som låg fast i forsarna kunde skapa ståndplatser. Vidare kan uppdamningen av sjöar med flottningsdammar medfört ökad näringstillförsel. De positiva effekterna är svårbedömda vilket gör slutsatserna spekulativa.

Återställning av flottleder

Den verksamhet som bedrivits har till största delen planerats och letts av fiskeribiologiskt skolad personal, vilken också fungerat som arbetsledare vid vattnen. Åtgärderna har till största delen utförts med grävmaskiner. I första hand har man restaurerat miljön i åar och större bäckar. Konflikterna mellan kulturminnesvård och återställning av flottleder har varit förhållandevis få. I Ammeråns fall kan det bero på att flottledsanordningarna redan rivits och att man i samband med biotopvårdsarbetet inte gått in och påverkat kilstensbryggorna. I första hand har det handlat om att återföra sten till rensade strömfåror. Och att återställa biflottleder.

Det återställningsarbete som genomfördes under 1980- talet och 1990- talets första hälft har huvudsakligen inriktats på att förbättra förutsättningarna för fiskbestånd och fiske. Trots detta har mycket få undersökningar av effekterna på fiskbestånden genomförts.

Under de senaste åren har biotopvårdens inriktning återigen förändrats. Fokuseringen på fiske och fiskproduktion har minskat medan intresset för att genomföra åtgärder som gynnar hela ekosystemet, och därigenom den biologiska mångfalden, har ökat. Detta ekosystemperspektiv genomsyrar nu en stor del av biotopvårdsarbetet (Näslund 2000).

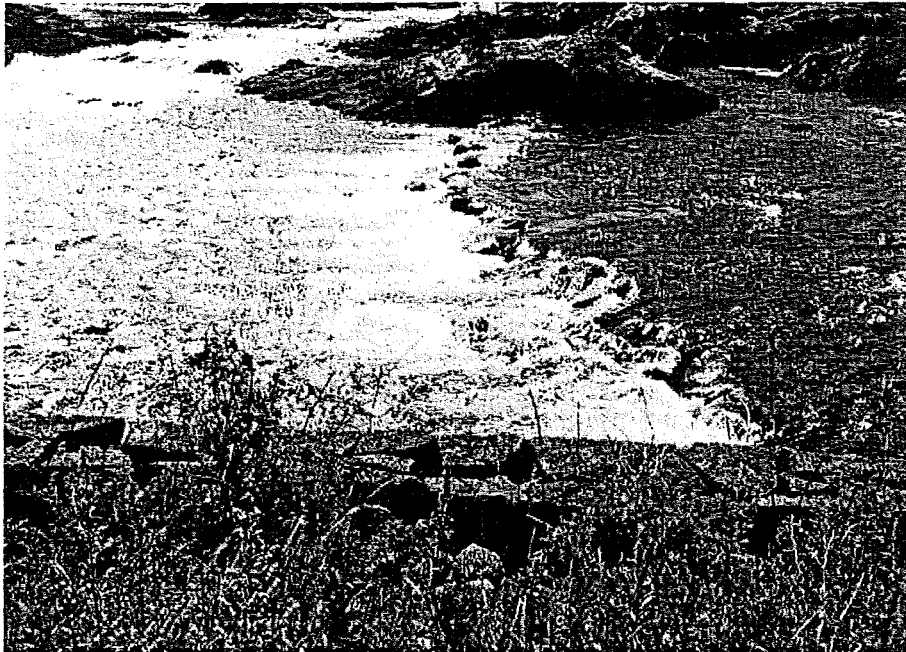

Bild 4. Genomförd biotopvård i Hannflyströmmarna.

Avslutning

Flottningen i Ammerån har förändrat åns fysiska förutsättningar genom rensningar av älvsfåran från sten samt att man genom byggnationer och schaktningar har kanaliserat vattendraget. Detta har skapat helt nya förutsättningar och levnadsbetingelser i och kring vattendraget. Eftersom förändringen har pågått gradvis och under lång tid kan det vara svårt med dokumentationen och därigenom se någon direkt effekt på fiskbestånden men ett torde vara säkert, fisket har påverkats i negativ riktning.

Skall man då återställa allt till det ursprungliga? Det är en frågeställning där flera intresseområden krockar. Flottledsbyggnationer är kulturminnen som borde bevaras samtidigt skulle man med stor sannolikhet kunna åter skapa mycket goda förutsättningar för fisken genom att riva dessa. En gyllene medelväg borde inte vara så svår att hitta enligt min mening. Traktorrensade strömpartier borde återställas helt samt att man river stenkistor i huvudflottleden och återbördar dessa stenar till vattendraget. Kilstensbryggor behålls men att man öppnar upp en liten del med exempelvis en trumma och leder in vatten i den ursprungliga fåran. De samhällsintressen som idag dominerar i strömvatten (förutom vattenkraft) är rekreationsbaserat fiske därför är detta en viktig fråga som även är kopplad till turismnäring och naturvård.

Litteratur

- Hellstrand, G., 1988. Flottning i Dalälven. Malungs boktryckeri AB. Malung
- Näslund, I., 2000. Den tidiga flottningen i ett vattendrag i mellersta Norrland. //Törnlund, E. & Östlund, L. (red.), Flottning- Vattendragen, arbetet, berättelserna. Nordiska museets förlag. Stockholm
- Östlund, L. & Bergvall, J., 1999. Flottningens framväxt och inverkan på vattendragen. //Näslund, I. (red.), Fiske, skogsbruk och vattendrag: nyttjande i ett uthålligt perspektiv.- Kälarne
- Östlund, L., 2000. Den tidiga flottningen i ett vattendrag i mellersta Norrland. //Törnlund, E. & Östlund, L. (red.), Flottning- Vattendragen, arbetet, berättelserna. Nordiska museets förlag. Stockholm